

Píše Zuzana Jürgens

(E*forum, 04. 12. 2024)

U příležitosti stých narozenin **Petera Demetze**, který se narodil 21. října 1922 v Praze, vydalo nakladatelství Wallstein Verlag v roce 2022 výběr z jeho článků pro německý týdeník *Die Zeit*, pro který psal od počátku 60. let 20. století, a pro deník *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, kde pravidelně publikoval od poloviny 70. let 20. století. Svazek tak pokrývá rozsáhlé období padesáti let a je fascinující sledovat, jak se zájmy tohoto germanisty a komparatisty proměňovaly a jak jeho styl dozrával do podoby známé z jeho memoárů a esejistických knih, jako je *Prag in gold und schwarz* (2000) [Praha zlatá a černá] nebo *Mein Prag* (2007) [Moje Praha]. (Ty však napsal v angličtině.)

Vydavatelka knihy Meike G. Werner zřejmě právě proto označila texty v podtitulu knihy termínem „literární eseje“, možná také proto, aby neodradila čtenáře, kdyby místo toho podtitul knihy zněl „literární recenze“. Kniha totiž obsahuje obojí: recenze aktuálních publikací a texty napsané k aktuálním příležitostem, jako jsou 100. narozeniny Jaroslava Haška. Vydavatelka zmiňuje, že vybrala šedesát dva z přibližně tří set článků.

V úvodu nazvaném „Pozvání k opětovnému čtení“ vydavatelka nejprve shrnuje životopisné údaje Petera Demetze. Popisuje jeho typicky heterogenní střeoevropský původ a nastiňuje jeho cestu z Prahy přes bavorský Bad Aibling a Mnichov do USA, kde až do svého odchodu do důchodu působil na Yaleově univerzitě. V případě Petera Demetze jde o důležitou informaci týkající se jeho zájmů jako literárního kritika. Zkušenost holocaustu, marginalizace, ztráty, exilu a nových začátků ho formovala stejně jako multikulturní Praha a neméně rozmanitá kulturní scéna v Brně, jejíž část jeho rodina, přátelé a v mládí i on sám ještě vědomě zažili. Vyrůstal obklopen češtinou i němčinou a později překládal poezii a prózu z češtiny do němčiny.

Je pozoruhodné a působivé, jak se Peteru Demetzovi z USA, kde žil od roku 1953, dařilo přes oceán udržovat - v době bez internetu - kontakt s Evropou, a být zde tak po léta přítomný. I to nám vydavatelka v úvodu osvětluje. V případě recenzí to byly pravděpodobně jeho knihy *René Rilkes Prager Jahre* (1953) [Pražská léta Reného Rilka] a *Marx, Engels und die Dichter* (1959) [Marx, Engels a básníci], které zpočátku posloužily jako prvotní jiskra pro spolupráci s deníkem *Die Zeit*. Pomáhala mu určitě i osobní setkání během cest do Evropy. Rozhodující byla jeho známost s Marcelem Reich-Ranickim, který od roku 1960 psal pro *Die Zeit* a který Petera Demetze „vzal s sebou“ jako autora, když v roce 1973 přešel do *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

Zvláštností práce literárního kritika je, že se často musí zabývat knihami, které mu zadá redakce, a jen v omezené míře těmi, které chce recenzovat sám. Pokud jde o tuto publikaci, lze však rozpoznat jisté stěžejní body. (Protože však bohužel neobsahuje úplnou bibliografii příspěvků P. Demetze pro oba deníky, není jasné, do jaké míry tento výběr reprezentuje tematickou šíři jeho kritické činnosti).

Na jedné straně to je současná německojazyčná literatura, autoři jako Heinrich Böll, Martin Walser nebo Eva Menasse či východoněmecký Franz Fühmann (který se mimochodem také narodil v Čechách). A když vycházely knihy o velkých filmových hvězdách, jako byla Marlene Dietrich nebo Brigitte Bardot, ujímal se jich také, protože se v tomto tématu velmi dobře vyznal (viz jeho knihu *Diktatoren im Kino* [Diktátoři ve filmu] z roku 2019).

Na druhé straně se Demetz věnoval překladům: z amerických autorů např. překladům Ernsta Hemingwaye, Philipa Rotha nebo Haralda Blooma. Pouze v případě Ezry Pounda psal v souvislosti s anglickojazyčným vydáním jeho *Literary Essays* (1961) [Literární eseje] hned na začátku své literárněkritické práce pro *Die Zeit* o tom, co svědčí o Poundově významu, tak jak ho sám Demetz cítil. Sledoval rovněž překlady z portugalštiny – což vydavatelka přičítá jeho blízkosti k této zemi a přátelství s básníkem Františkem Listopadem – a dále i z italštiny a francouzštiny. A zajímal se i o překlady z češtiny, zejména po pádu komunismu, například v souvislosti s knihami Jáchyma Topola, Bohumily Grögerové, Radky Denemarkové nebo Mileny Jesenské. Dodejme na okraj, že by bývalo bylo projevem úcty k autorovi a k jeho německo-českému původu, kdyby redaktori knihy dbali na správné psaní všech českých jmen; čtenář se tak místy setká s naprosto zbytečnými chybami, které opravdu bolí (viz např. Karel Polatschek, Tonka Schibenice, Masarek).

Zvláště důležité místo v Demetzově kritickém díle zaujímají autoři německojazyčné literatury z Čech, Rainer Maria Rilke, Egon Erwin Kisch a opakovaně Franz Kafka, o němž psal od konce války, mj. i ve své dizertační práci. V rozsáhlé reportáži referuje o své cestě do moravského rodiště Sigmunda Freuda (Příbor) na konci 90. let 20. století a využívá této příležitosti k nastínění politických a sociálních dějin tohoto místa od 19. století.

Právě to je charakteristické pro texty shromážděné v tomto souboru: Demetz vždy dokáže na omezeném prostoru novinové recenze poukázat na souvislosti a kontexty, často v jedné větě překlenuje oblouk od historie k současnosti, od jedné osoby k druhé – mohli bychom mluvit až o jakési stylistické ekvilibristice. Pro jeho psaní je charakteristická široká znalost jazyků, kultur a dějin, otevřenost vůči novým věcem, a to i v pokročilém věku – jak o tom svědčí např. recenze knihy J. Topola *Zirkuszone* (v orig. *Kloktat dehet*). Je pozorným čtenářem, nikoli „katem“, zůstává ale pevný ve svém úsudku. Zřetelně se to projevuje např. v jeho recenzi na román *Identita* M. Kundery (1998), v níž Demetz román nejen zařazuje do kontextu francouzské literatury, ale upozorňuje i na Kunderovy české literární vzory, než přejde k tomu, co považuje za vlastní téma románu, totiž k útěku z dějin. „Nyní nadešel čas,“ píše

Demetz, „odebral se do nového jazyka a vstoupil do nové epiky bez dějin, v níž smí naplnit své solipsistické požadavky na sebe sama; a jaký je výsledek? Jeho první francouzské prózy nejsou ničím jiným než přípravou a cvičením.“ (s. 234)

Vztahu mezi literaturou a historií se věnoval Peter Demetz také v nekrologu svého učitele a bohemisty na Yaleově univerzitě Reného Welleka (1995). Wellek „věřil, že každé umělecké dílo vychází z dějin (protože v určitém okamžiku vstoupilo do běhu času), ale byl také přesvědčen, že se toto dílo vyznačuje současně výraznou nedějinností; jakmile je umělecké dílo vytvořeno, stává se ‚pro nás‘ dynamickou strukturou, která klade své požadavky na naši přesnou znalost textu“ (s. 211-212). Domnívám se, že tento přístup k literatuře, který obsahuje jak znalost historického a společenského kontextu, interpretačně je ale vůči textu otevřený, platil i pro Petera Demetze.

Peter Demetz zemřel 30. dubna tohoto roku. Dne 21. října by oslavil 102. narozeniny. Při této příležitosti zveřejňujeme tuto opožděnou recenzi.

Přeložil Lukáš Motyčka

Peter Demetz: *Was wir wiederlesen wollen. Literarische Essays 1960–2010.*
Herausgegeben von Meike G. Werner. Göttingen: Wallstein Verlag 2022, 320 s.

www.ipsl.cz